

ХУЛОСАИ

комиссияи экспертӣ ба диссертатсияи Расулзода Сорбон Пирмад дар мавзӯи “Заминаҳои методи таълими равиявии биология дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.02 – назария ва методикаи омӯзишу парвариш (методикаи таълими биология) пешниҳод гардидааст.

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот

Рушди пешрафти илму техника, технологияҳои муосир дар давраи ҷаҳонишавӣ дар тамоми ҷомеаи ҷаҳонӣ дар ибтидои асри XXI мутахассисони баландихтисосро тақозо дорад. Дар робита бо татбиқи Консепсияи таълимоти касбӣ, мушкилоти таълимоти равиявӣ ва инфиродӣ дар таълиму тарбияи насли наврас вучуд дорад, ки танҳо дар раванди ба назар гирифтани хусусиятҳои рӯҳонӣ ва равонии шахсият амалӣ карда мешавад.

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба рушди соҳаҳои илму маориф ва техникаву технологияи муосир, ҳамчун заминаи муҳим ва асосӣ барои инкишофи таҳкими тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ тавалҷуҳи хоса медиҳад ва соҳаи маорифро яке аз соҳаи калидию самтҳои афзалиятноки сиёсати худ ҳисобида ҷораҳои заруриро барои ташаккули намунаи баланди таҳсилоти босифати миллӣ, дар ҳамкорӣ бо низоми маорифи ҷаҳонӣ, инчунин таъмини талаботҳои инсонӣ ва шахсият дар азхудкунии дониш ва касбу ҳунар тавъам мешуморад.

Ҳадафи асосии тағйироти зинаҳои баландтарини таҳсилоти умумӣ ин фардикунонӣ, ташкили таълими равиявӣ ва тафриқавӣ, инчунин такмил додани самаранокии таълим мебошад. Аз ин рӯ вазифа гузошта шудааст, ки низоми таълими махсус дар синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ бояд бо назардошти бозори меҳнат ташкил карда шавад.

Гузариши низоми маорифи ҷумҳурӣ ба таълимоти равиявӣ қисман тағйироти мақсад ва ҳадафҳои омӯзиши фанни биологияро, ки асосан ба инкишофи шахсият, ташаккул додани манфиатҳо ва ҳавасмандгардонӣ, сифатҳои ахлоқӣ ва эҷодӣ, қобилиятҳои ақлонии хонандагон равона карда шудааст, тақозо дорад.

Аксарияти олимон – методистон, равоншиносон, педагогон масъалаи таълими тафриқавӣ ва инфиродиро дар раванди омӯзиш хеле муҳим арзёбӣ мекунанд. Барои ҳаллу фасли ин масъала: муайян намудани ҳадафҳои омӯзиш, як қатор масъалаҳоро оиди ташаккул додани таълимоти тафриқавӣ, меъёрҳои сарбории муассисаи таҳсилотбачагон дар синфҳои равиявӣ (соҳавӣ), интихоби касб аз ҷониби донишҷӯён ва ғайраро омода сохтан зарур аст.

Ҳангоми омӯзиши мероси педагогӣ ва роҳҳои таърихӣ рушди педагогикаи халқи тоҷик қайд карда мешавад, ки таълимоти равиявӣ ва тафриқавӣ таърихи хеле қадимаи ҳудро дорад. Ҳамин тавр, хонандагонро дар соҳаҳои мухталиф, аз қабилӣ фалсафа, дорусозӣ, математика, астрономия, адабиёт ва ғайра омӯзиш медоданд. Омӯзгорон дар раванди таълиму тарбия, қобилиятҳо ва малақаҳо, шавқу ҳаваси ҳар як хонандаро ба инобат мегирифтанд ва дар алоҳидагӣ ба онҳо вазифаҳои фардӣ дода мешуданд.

Таҳқиқотчиёни ватанӣ ҷанбаҳои гуногуни назариявиро дар омӯзиши масъалаи таълими равиявӣ низ пешниҳод намуданд.

Вале ҳангоми ташкили таълими равиявӣ дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии ватанӣ дар бисёр маврид таълимоти назариявӣ, методологӣ ва таҷрибаи мавҷуда ба назар гирифта нашудааст. Бинобар ин, дар солҳои гузашта, таълими равиявӣ ва омӯзиши амиқи фанҳои боиси афзудани ҳаҷми донишҳои мегардид. Қобилиятҳои ва малакаҳои хонандагон якतरафа инкишоф меёфт ва онҳо барои азхудкунии фанҳои ғайресоҳавӣ шавку рағбати зиёд надоштанд.

Феълан як қатор тафовутҳои байни ҷанбаҳои муҳими ҷараёни таълимӣ ба вуҷуд омадаанд: яқум, бо сабабе ки дар кишвар шароитҳои илмӣ, техникӣ, иҷтимоию иқтисодӣ ва экологӣ тағйир ёфтаанд, ин ба тағйир ёфтани мундариҷа ва сохтори раванди таълим дар фанҳои биологӣ сабаб шуд, дуюм, масъалаҳои таълими равиявӣ (соҳавӣ) биологияи хонандагон ба таври кофӣ қорқард нашудаанд ва ғайраҳои сабаби интиҳоб ва таҳқиқӣ мавзӯи “Заминаҳои методии таълими равиявӣ биология дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон” гардид.

Мақсади таҳқиқот дарёфти тадбирҳои самарабахш барои баланд бардоштани муваффақиятнокии таълими равиявӣ аз фанҳои биология барои хонандагони синфҳои 10 ва 11 муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошад.

Вазифаҳои таҳқиқот инҳоянд:

1. Муайян намудани ҷанбаҳои таърихии ташаккули таълимоти равиявӣ биологӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии ватанӣ ва хориҷӣ.

2. Тақвият ва асоснок намудани мақсад ва мазмун, таҳияи технологияи таълимоти равиявӣ фанҳои биологӣ барои хонандагони синфҳои 10 – 11.

3. Муайян намудани принципҳои барои рушди таълимоти равиявӣ фанҳои биологӣ дар синфҳои болоии соҳаи химия ва биология.

4. Бо усулҳои таҷрибавӣ – озмоишӣ муайян намудани самаранокии технологияи таълимоти равиявӣ соҳаи химия ва биология.

Навгони илмӣ таҳқиқот аз он иборат аст, ки дар он бори аввал:

– аҳамият ва маъноии чунин мафҳумҳои педагогӣ, ҳамчун “таълими равиявӣ биология”, “курсҳои интиҳобии биология” муайян карда шуда, дар сатҳи назариявӣ амсилаи самарабахши таълими хонандагони синфҳои болоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ вобаста ба таълими равиявӣ соҳаи химия ва биология таҳия карда шуд;

– нақшаи намунавӣ таълим дар равияи табиӣ ва математикии соҳаи химия ва биология дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ пешниҳод карда шуд.

– мафҳумҳои асосӣ вобаста ба равия ва соҳаи интиҳоб намудаи хонандагон таҳия, амиқ ва мушаххас гардида, намудҳои усулҳои ва воситаҳои фардиқунонии таълими соҳаи химия ва биология муайян карда шуданд.

Аҳамияти назариявӣ таҳқиқот аз он иборат аст, ки:

– мазмуну мундариҷаи курси биологӣ барои хонандагони синфҳои болоӣ (10 – 11) асоснок карда шудаанд (инсондӯстӣ, ҳамгирӣ, тафриқавӣ, асоснокии донишҳои илмӣ биологӣ, алоқаи зичи таҳсилоти касбӣ бо политехникӣ);

– принципҳои ташкилии таълими биология бо назардошти таълими равиявӣ (шахсӣ, мушқилот, баҳсҳо, мустақилии хонандагон дар қабули қарордодҳо, алоқаи мутақобилаи фаъолияти дастаҷамъӣ ва шахсии хонандагон, қаноатмандии хонандагон ба талаботҳои маънавӣ ва ниятҳои) ва ҳоказо муайян карда шудаанд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот аз:

– истифодаи самараноки технологияи таълими биология дар синфҳои равиявӣ, (соҳаи химия ва биология), мушаххаскунии таълими равиявӣ (дарс ва лексияҳои проблемавӣ, лексия – сӯҳбатҳои тамоюли эвристикӣ, дарсҳои омехта, таҷрибаҳо, машғулиятҳои семинарӣ ва ғайра), вазифаҳои хонагии эҷодӣ бо унсурҳои вазифаҳои тадқиқотӣ, супоришҳои иловагии беруназсинфӣ (экскурсияҳо ба музейҳо ва табиат, ҷамияти илмӣ хонандагон аз фанни биология, конфронсҳои илмӣ, корҳои мустақилона оид ба омӯзиши адабиёти илмӣ;

– назорати дониши ба даст омадаи хонандагон (гузаронидани таҷрибаҳои биологӣ, намоиши корҳои амалӣ, ҳимояи рефератҳо, баҳогузорӣ оид ба мавзӯҳои интихобшуда ва умумӣ) ва методҳое, ки ба мустақам намудани қобилияти мустақилонаи хонандагон таъсир расондан қодиранд (маълумотӣ ва тадқиқотӣ);

– методикаи истифодаи таълими равиявӣ дар фаъолияти амалии омӯзгорони биология ва табиатшиносӣ дар муассисаҳои таълимӣ, дар тайёр намудани омӯзгорони биология дар муассисаҳои таҳсилоти олӣ ва ғайраҳо иборат аст.

Эътимоднокӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқот тавассути услуби муносибати бонизом, контсепсияи илмӣ ташхиси педагогӣ, таъя намудан ба услуби таҳқиқоти назариявӣ ва даврӣ (эмпирикӣ), инчунин натиҷаҳои кори таҷрибавию озмоишӣ, тасдиқи мафҳумҳои дар фарзия баёнгардида, маҷмуи услубҳои, ба ҳар як марҳилаи таҳқиқот мувофиқ, таҷрибаи шахсии кори муаллиф ба сифати омӯзгор, таъмин карда мешавад.

Ҳамчунин эътимоднокӣ ва самаранокии рисолаи илмиро натиҷаҳои тадқиқот, тамоюл ба корҳои назариявӣ дар таълими равиявӣ усулҳое, ки дар таҳқиқот истифода шудаанд, натиҷаҳои озмоишӣ педагогӣхузури шахсии муаллиф дар гирифтани натиҷаҳои илмӣ, ки дар рисола нишон дода шудаанд исбот гардидааст.

Муқаррароти асосии рисола дар интишороти зерини муаллиф инъикос ёфтаанд:

Мақолаҳое, ки дар маҷаллаҳои илмӣ аз ҷониби КАД-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшуда ба ҷоп расидаанд:

1. Расулов С.П. Пинсипҳои Асосии таълими равиявӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. № 3/7. – Душанбе, 2017. С. 257-260. (бо забони русӣ).

2. Расулов С.П. Асосҳои назариявӣ – методологии фаъолгардонии маърифати мустақилонаи таълимгирандагон дар муассисаҳои таълимӣ // Паёми Донишгоҳи давлатии Қурғон–Теппаи ба номи Носири Хусрав. – Бохтар, 2018. №1/2(53). С. 78-84.

3. Расулов С.П. Таҳлили проблемаи фаъолгардонии маърифати мустақилонаи шахсият // Паёми Донишгоҳи давлатии Қурғон–Теппаи ба номи Носири Хусрав. №1/1(51). – Бохтар, 2018. С. 68 – 74.

4. Расулов С.П. Фардисозӣ ва тафриқасозии таълими равиявии биология дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. №1. – Душанбе, 2018. С. 268-269. (бо забони русӣ)

5. Расулов С.П. Амсилаи технологияи таълими равиявии биология дар шароити озмоиши педагогӣ // Паёми Донишгоҳи давлатии Бохтари ба номи Носири Хусрав. – Бохтар, 2018. №1/3(55). С. 142-146. (бо забони русӣ)

Мазмун ва муҳтавои автореферат, маводи нашршуда ба мавзӯ ва матни рисолат мувофиқат менамоянд. Боз муҳим он аст, ки матни рисола ва автореферат бо забони илмии тоҷикӣ пешкаши хонанда гардонида шудаанд.

Дар баробари ин, ба муаллиф Расулзода С.П. пешниҳод карда мешавад, ки барои ислоҳу бартарафсозии нуқсонҳои зер кӯшиш намояд:

1. Таҳқиқотҳои олимони тоҷик оид ба заминаи методии таълими равиявии биология дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ кам мавриди истифода ва баррасӣ қарор гирифтаанд.

2. Дар матни рисола баъзе хатогиҳои услубиву китобатӣ ба назар мерасанд.

Вале нуқсонҳои ночизи дар боло зикршуда ба ҳеҷ ваҷҳ арзиши диссертатсияи Расулзода Сорбон Пирмад дар мавзӯи “Заминаҳои методии таълими равиявии биология дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои педагогӣ аз рӯйи ихтисоси 13.00.00.02 – назария ва методикаи омӯзишу парвариш (методикаи таълими биология)) пешниҳод гардидааст, кам намекунад. Он кори илмию таҳассусӣ буда, ба меъёрҳои дар банди 9 – и “Муқаррарот оид ба додани дараҷаҳои илмии КАД-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон” муқарраршуда мувофиқат мекунад ва онро барои ҳимоя аз рӯйи ихтисоси 13.00.02 – назария ва методикаи омӯзишу парвариш (методикаи таълими биология) тавсия додан мумкин аст.

Комиссияи эксперти ба сифати муқарризони расмӣ ва ташкилоти пешбар тавсия медиҳад:

1. Муқарризи расмӣ

Доктори илмҳои биологӣ,
профессори кафедраи
биохимияи ДМТ, Ғиёсов Т.Ҷ.

2. Муқарризи расмӣ

номзоди илмҳои педагогӣ, дотсент
мудири кафедраи биологияи умумӣ ва МТБ, Баротов К.А

3. Ташкилоти пешбар

Кафедраи химия ва биологияи ДДК
ба номи А. Рудақӣ, мудири кафедра
номзоди илмҳои кишоварзӣ, Исупов Д.С.

Раиси комиссияи эксперти

доктори илмҳои биологӣ,
профессор:

[Handwritten signature]

Саторов Т.

Аъзои комиссияи эксперти

доктори илмҳои биологӣ, профессор
номзоди илмҳои педагогӣ, дотсент

[Handwritten signature]
[Handwritten signature]

Чумбаев Б.
Шарипов М.М

___ .06. 2019.